

Muzyka

Podręcznik

4

Teresa Wójcik

Muzyka

Podręcznik dla klasy czwartej szkoły podstawowej

Spis treści

1. Cztery pory roku – jesień

- 1.1 Przywitajmy się piosenką — 6
Czas powrotów
- 1.2 Muzyczne kartki z podróży — 10
- 1.3 Wartości rytmiczne nut i pauz — 13
- 1.4 O instrumentach perkusyjnych — 16
Tańczący tamburyn
Link do wiedzy — 21
- 1.5 Muzycznie o jesieni — 22
Barwy jesieni
- 1.6 Muzyka opowiada — 26
Świat muzyką malowany
- 1.7 Czy muzyce potrzebny jest rytm? — 30
- 1.8 Polonez – taniec polski — 33
- 1.9 Poloneza czas zacząć — 36
Poloneza tańczmy
- 1.10 Polskie pieśni historyczne — 40
Mazurek Dąbrowskiego
Przybyli ułani pod okienko
Link do wiedzy — 44
- 1.11 Kilka dźwięków, a tyle melodii — 45
- 1.12 Wprawki na flet i dzwonki — 47

2. Cztery pory roku – zima

- 2.1 Zimowe opowieści — 54
Link do wiedzy — 57
- 2.2 Spotkanie przy choince,
przy cichej kolędzie — 58
Choinka
- 2.3 Kolędy na flet, dzwonki i keyboard — 62
- 2.4 Śpiewamy i gramy w kanonie — 66
- 2.5 Muzyczny zwierzyniec — 68
- 2.6 Kiedy wiatr na soplach gra — 71
Biała dama, sroga zima

- 2.7 Zimowa sanna — 74
- 2.8 Oberek, kujawiak, mazur — 76
Oberek zakręcony
Link do wiedzy — 81
- 2.9 Twórcy i wykonawcy muzyki — 82
- 2.10 Dzień dobry, panie Chopinie — 86
- 2.11 Chopin – muzyczne inspiracje — 90
Noc nad Utratą

3. Cztery pory roku – wiosna

- 3.1 Wiosenne melodie — 96
To nasza wiosna
- 3.2 Wiosenne zwyczaje i obrzędy ludowe — 99
Śmigus-dyngus
- 3.3 Muzyczne baśnie — 103
Witajcie w naszej bajce
Link do wiedzy
- 3.4 Wolno – szybko, głośno – cicho — 108
- 3.5 Zegarowa muzyka — 111
W pracowni mistrza zegarmistrza
- 3.6 Na krakowską nutę — 114
Lajkoniku, prowadź nas
- 3.7 Tańczymy krakowiaka — 118

4. Cztery pory roku – lato

- 4.1 Dla młodych melomanów — 122
- 4.2 Hej, lato, lato — 124
Smak wakacji

1. Cztery pory roku – jesień

- Czy podróże mogą inspirować do tworzenia muzyki?
- Jakie są wartości rytmiczne nut i pauz?
- Jak podzielić instrumenty perkusyjne?
- Czy muzyka może ilustrować i opowiadać?
- Co to jest rytm, metrum, takt i jak się taktuje?
- Jak zatańczyć poloneza?
- Jak powstał polski hymn narodowy?
- Co to jest pięciolinia, klucz wiolinowy, gama i trójdźwięk?
- Jak się gra na flecie podłużnym?

Tego się dowiesz!

1.1 Przywitajmy się piosenką

Podejmij temat

Od taktowania
do dyrygowania.

Czas powrotów

Muzyka: Andrzej Wolski
Słowa: Jadwiga Koczanowska

Wstęp D G

La - la - la, la - la - la. La - la - la - la, la - la - la.

h A A

La - la - la, la - la - la. La - la - la - la - la.

D e G A

La - to ple-cak już pa - ku - je, na po - lu - dnie od - la - tu - je,

e D A

a nam la - ta go - rą - ce - go, tro - chę żal.

D e G A

Prze-cież la - to to wa - ka - cje, czas swo - bo - dy i a - tra - kcje,

1. Lato plecak już pakuje,
na południe odlatuje,
a nam lata gorącego
trochę żal.

Przecież lato to wakacje,
czas swobody i atrakcje
jakich w całym szkolnym roku
jest nam brak.

Refren:

Lato już odchodzi, ale to nie szkodzi,
przecież powróci tu znów za rok.
A teraz wrzesień, szkoła i jesień,
kasztany w parku, na łąkach wrzos.

bis

2. Idzie wrzesień, lata szkoda,
czas powrotów, szkoła woła,
ale przecież nasza szkoła
nie jest zła.

Czeka na nas całe lato,
my lubimy szkołę za to,
a głos dzwonka jest wesoły,
co tu kryć.

Refren:

Lato już odchodzi, ale to nie szkodzi...

Hej ho,
do szkoły
by się szło!

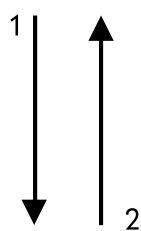

1. Spośród podanych wyrażień wybierz te, które właściwie określają nastrój piosenki *Czas powrotów*: wesoły, smutny, pogodny, tajemniczy, radosny, melancholijny, ponury, uroczysty.
2. O czym opowiada tekst piosenki *Czas powrotów*? Spróbuj przekazać swoje wakacyjne wspomnienia za pomocą gestów i ruchów swojego ciała. Przedstaw krótkie scenki o tym, gdzie spędzałeś/spędzałaś wakacje i jakie zajęcia wypełniały twój czas.
3. Zaśpiewaj na sylabie „la” wstęp do piosenki *Czas powrotów*.
4. Powiedz rytmicznie tekst refrenu piosenki *Czas powrotów*, klaszcząc w każdym takcie na „raz”.

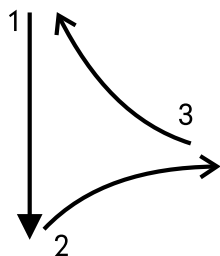
REF.

La - to już od - cho - dzi, a - le to nie szko - dzi, prze - cież po - wró - ci tu
 znów za rok. A te - raz wrze - sień, szko - ła i je -
 - sień, ka - szta - ny w par - ku, na łą - kach wrzos.

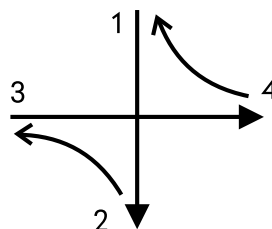
Taktowanie na „dwa”, „trzy”, „cztery”

na „dwa”

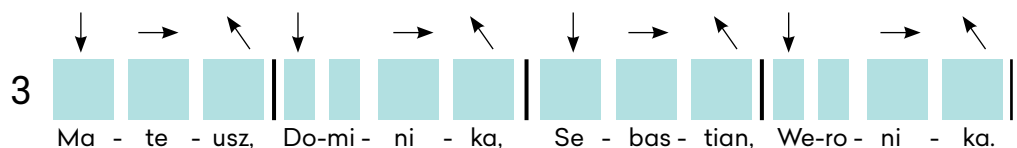
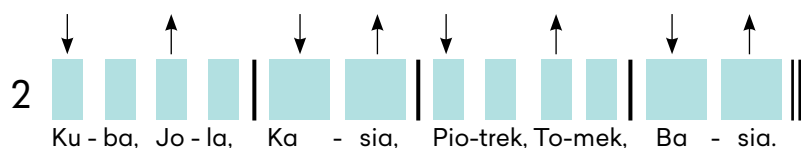

na „trzy”

na „cztery”

5. Wypowiadaj imiona dzieci, jednocześnie taktując. Postaraj się przedstawić rytmicznie swoje koleżanki i swoich kolegów z klasy.

6. Zaśpiewaj piosenkę *Czas powrotów*, jednocześnie taktując na „cztery”.

7. Zrytmizuj tekst wybranej fraszki Iгора Sikiryckiego i powiedz go, jednocześnie taktując.

Pomoce

Z pomocy szkolnych, lenia zdaniem, najlepsze jest podpowiadanie.

Paluszek i główka

Paluszek i główka to szkolna wymówka, zwłaszcza kiedy główce zagraża klasówka.

Przed klasówką

Nie mógł się wcisnąć do żadnej z ławek, bo miał w kieszeni pełno ściągawek.

Podejmij temat

Piotr Czajkowski

Kaprys włoski, op. 45

Wysłuchaj dwóch fragmentów utworu i określ, który z nich ilustruje muzyką przejazd konnej kawalerii.

op. – skrót od słowa opus; oznacza utwór lub zbiór utworów numerowanych według kolejności wydawania dzieł kompozytora

- Kompozytorzy, zafascynowani odmienną kulturą lub pięknem krajobrazu, opisywali dźwiękami swoje wrażenia. Czy w czasie wakacyjnych wojaży miałeś/miałaś okazję słuchać melodii charakterystycznych dla danego kraju lub jego regionu? Opowiedz o tej muzyce.

Piotr Czajkowski, wybitny rosyjski kompozytor, często podróżował po Europie. *Kaprys włoski* to utwór, który powstał pod wpływem fascynacji artysty muzyką włoską. Usłyszeć w nim można: przejazd konnej kawalerii z Neapolu, ludowe melodie z różnych regionów tego kraju, liryczne pieśni czy rytm tarantelli – popularnego włoskiego tańca ludowego. Kompozycja wspaniale oddaje gorący klimat Włoch i temperament jego mieszkańców.

Fryderyk Chopin [czyt. szopen], znany i ceniony na całym świecie genialny polski kompozytor, był zauroczony pejzażem wsi polskiej. Folklor naszej ziemi poznał w dzieciństwie w czasie wakacyjnych wyjazdów, m.in. do Żelazowej Woli, Szafarni, Strzyżewia. Zauroczony ludową kulturą muzyczną w jednym z listów do rodziców pisał:

Zaczęły się skoki, walec i obertas*, aby jednak zachęcić stojących cicho i tylko na miejscu podrygujących parobków, poszedłem w pierwszą parę walca z panną Teklą (...). Już była prawie 11-nasta, gdy Frycowa basetkę** przynosi, gorszą od skrzypcy, o jednej tylko strunie. Dorwawszy się do zakurzonego smyczka jak zaczęę basować, takim tęgo dudlił, że się wszyscy zlecieli patrzeć (...).

(Do rodziny w Warszawie, Szafarnia, dn. 26 sierpnia 1825 roku)

Ślady muzyki i tańców ludowych odnajdziemy w wielu utworach kompozytora, m.in. w mazurkach i polonezach.

Fryderyk Chopin
Mazurek e-moll, op. 17 nr 2

W utworze tym kompozytor zawarł „tęskną” nutę kujawiaka, polskiego tańca z regionu Kujawy. Słuchając utworu, zwróć uwagę na wolne tempo i śpiewność melodii, które oddają charakter tego tańca.

* mowa o walcu i oberku

** ludowy instrument smyczkowy o niskiej skali dźwięków, przypominający swym kształtem wiolonczelę

Wolfgang Amadeusz Mozart

**Marsz turecki z Sonaty A-dur
KV 331**

Wysłuchaj utworu i zwróć uwagę na jego marszowy rytm. W czasie powtórnego słuchania odegraj rolę dyrygenta tamburmajora i wystukuj rytmicznie pierwszą miarę taktu.

* *tournée* (czyt. *turne*) – podróż z gościnnymi występami

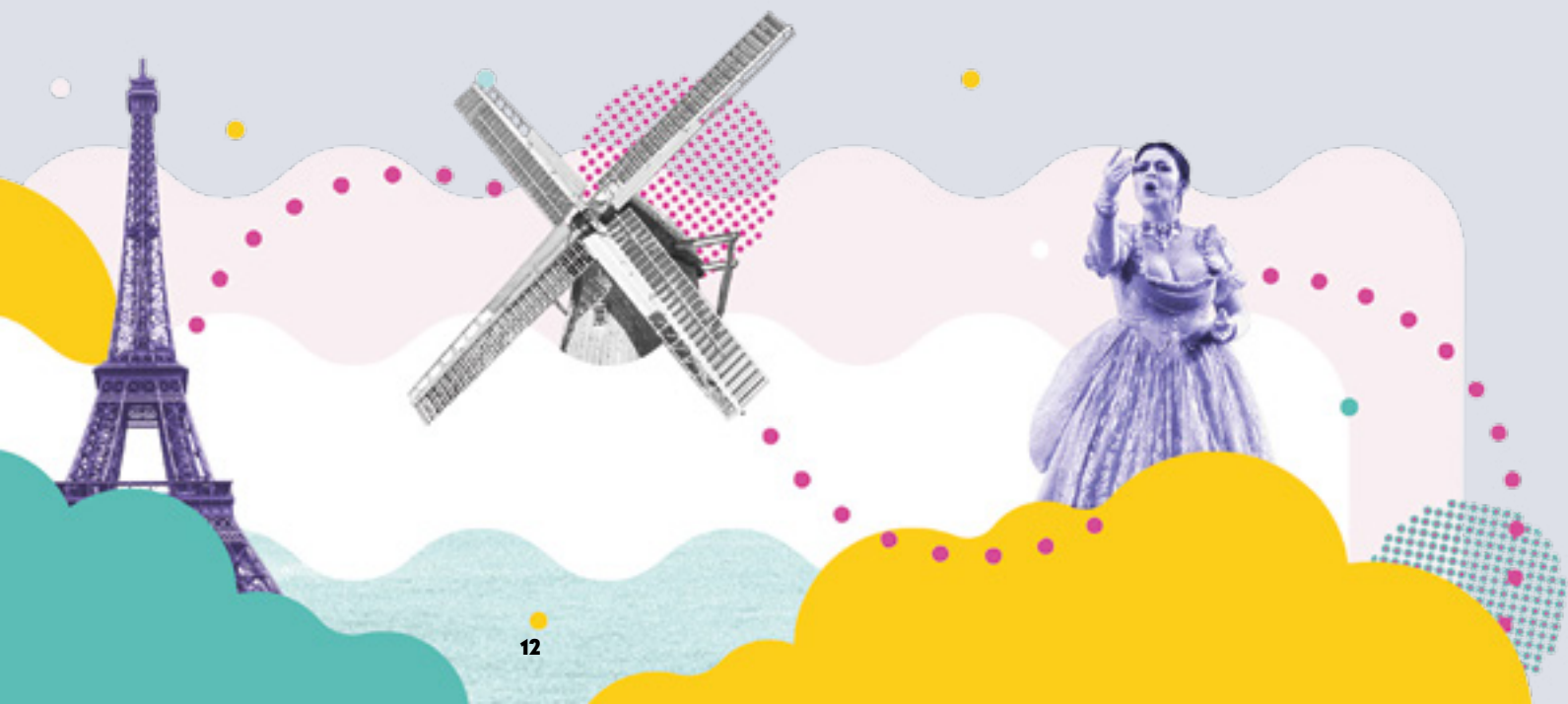

Piotr Czajkowski

**Sekstet smyczkowy d-moll, op. 70
Souvenir de Florence (Pamiątka z Florencji)**

Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt. *mocart*], austriacki kompozytor, w swoim 35-letnim życiu spędził w podróżach 3720 dni, czyli ponad 10 lat. Całe jego dzieciństwo upłynęło na długich artystycznych tournée* po wielu miastach Europy. Artysta odwiedził m.in. Wiedeń, Genewę, Zurich [czyt. *curich*], Paryż, Lyon [czyt. *ljon*], Monachium, Brukselę, Hagę, Amsterdam. Podróże ukształtowały muzycznie młodego artystę. W czasie tak licznych wojaży obserwował i chłonał otaczający go świat, poznawał muzyczne style ówczesnie dominujące w Europie. Miał też okazję słuchać najwybitniejszych muzyków i oglądać spektakle operowe na najlepszych teatralnych scenach. *Sonata A-dur* powstała podczas podróży Mozarta do Francji. Ostatnia część utworu to słynny *Marsz turecki*. 22-letni Mozart był wówczas zafascynowany kapelami tureckimi, na czele każdej z nich stał dyrygent tamburmajor.

1. Powiedz, który z wysłuchanych na lekcji utworów najbardziej oddaje nastrój ostatnich wakacji. Nadaj mu własny tytuł.
2. Wyszukaj na stronach www utwór muzyczny, który przywołuje twoje letnie wspomnienia.

1.3 Wartości rytmiczne nut i pauz

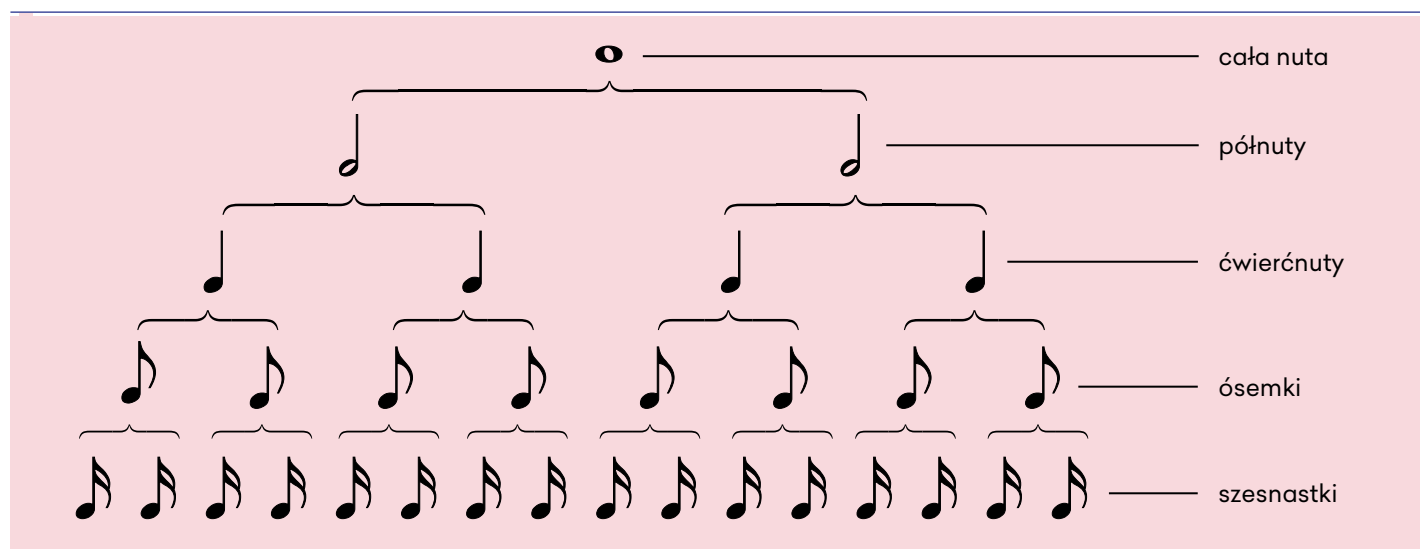
Podejmij temat

- Zadaj koleżance lub koledze muzyczne zagadki związane z czasem trwania wartości rytmicznych.
 - Ile ósemek mieści półnuta?
 - Jaka nuta trwa tyle samo, ile cztery ćwierćnuty?

Określony czas trwania dźwięku wyrażają nuty o różnych kształtach. W klasach młodszych poznaliście już wartość całej nuty, półnuty, ćwierćnuty i ósemki. W zapisach nutowych znajdziecie zapewne jeszcze inne wartości rytmiczne o krótszym czasie trwania. Takim przykładem są szesnastki.

Nuty o wartości szesnastek można zapisywać oddzielnie z podwójnymi chorągiewkami lub łącząc je dwoma wiązaniami.

Oto znaki graficzne nut oraz czas ich trwania w porównaniu do całej nuty.

Pauza to muzyczna cisza. Jej znaki graficzne określają w utworze muzycznym czas trwania przerwy między dwoma dźwiękami. Piszemy je na pięciolinii w określonym miejscu.

5. Odczytaj podane struktury rytmiczne, stosując tataizację (sylaby rytmiczne).

ti	ti	sza	ti	ti	sza	ta	ta	ti	ti	ta	
ta	ta	ta-a	ta	ta	ta	ti	ti	ti	ti	ta-a	ta-a

6. Naśladuj odgłosy pociągu, zwracając uwagę na czas trwania wartości rytmicznych. Mówiąc rytmicznie, uderzaj miarowo na „raz”, „dwa”, „trzy”, „cztery”.

puff				puff				puff				puff			
1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
pssssssssssssssssssssssss				pssssssssssssssssssssssss				pssssssssssssssssssssssss				pssssssssssssssssssssssss			
1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu	szuuuuuuuu
1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur	tur
1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo	taktototo
1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4

1.4 O instrumentach perkusyjnych

Podejmij temat

Rozwiązaniem rebusu jest nazwa instrumentu perkusyjnego. Poszukaj informacji na jego temat.

Tańczący tamburyn

Muzyka: Andrzej Wolski

Słowa: Jadwiga Koczanowska

Wstęp

D h e A D

h e A ZWR. D e

Za - tańcz z na - mi pod gwia - zda - mi,

A D h e A

za-tańcz z na-mi w bla-sku dnia, tańcz na pla-ży pod pal-ma-mi i na ha-li po-śród

D e D e A D

Tatr. Śpie-waj gło-śno, tańcz we - so - ło, swo-ją ra-dość świa - tu daj,

e D e A D

bo nie trze - ba wca - le wie - le, że - by tań - czyć tak jak wiatr.

REF. e D e A D

Wy-star - czy tyl - ko nam tam - bu - ryn, bo ła-dnie nam na - da - je rytm,

wy - star - czy tyl - ko nam tam - bu - ryn, by ta - niec ta - ki pro - sty był.

1. Zatańcz z nami pod gwiazdami,
zatańcz z nami w blasku dnia,
tańcz na plaży pod palmami
i na hali u stóp Tatr.

Śpiewaj głośno, tańcz wesoło,
swoją radość światu daj,
bo nie trzeba wcale wiele,
żeby tańczyć tak jak wiatr.

Refren:

Wystarczy tylko nam tamburyn,
bo on ładnie nam nadaje rytm,
wystarczy tylko nam tamburyn,
by taniec taki prosty był.

} bis

2. Zatańcz z nami i zaśpiewaj,
a tamburyn w dłonie weź,
wiruj w tańcu, ciesz się chwilą,
życie takie piękne jest.

Brzęczą blaszki w tamburynie,
a ty tańcz i śmieję się w głos,
w tańcu wszystkie troski miną,
wtedy się uśmiechnie los.

Refren:

Wystarczy tylko nam tamburyn...

1. Jakie znasz sposoby wydobywania dźwięków z tamburyna?
2. Zaimprovizuj na tamburynie akompaniament do refrenu piosenki *Tańczący tamburyn*.

Ciekawe!

Tamburyn, nazywany bębenkiem baskijskim, wcale nie pochodzi z kraju Basków. Przywędrował do nas z dalekiej Azji, gdzie zdobył popularność w ludowej muzyce tanecznej, a w późniejszych wiekach w orkiestrach wojskowych. Brzmienie tamburyna docenili też kompozytorzy, włączając go czasami do instrumentarium orkiestry symfonicznej. Tamburyn składa się z małego bębenka, w którego obręcz wmontowane są metalowe podwójne blaszki. Ich dźwięk doskonale podkreśla lekkość tanecznego rytmu.

Instrumenty perkusyjne mają bardzo bogatą historię, znane były bowiem już w czasach ludów pierwotnych. Wykorzystywano je wówczas w praktykach religijnych i magicznych rytuałach. Instrumenty te budowano z naturalnych materiałów dostępnych człowiekowi, takich jak: drewno, glina, skóra, kości zwierząt, żółwie skorupy, puste tykwy. Wraz z upływem wieków doskonalono wykonanie i brzmienie instrumentów. Jako materiał budulcowy zaczęto stosować stopy różnych metali, a nawet tworzywa sztuczne.

Mieszkańcy Afryki grający na bębnach

3. Dawniej plemiona afrykańskie, żyjące z dala od ludzkiej cywilizacji, często porozumiewały się ze sobą za pomocą „mówiących bębnów”. Zaproś kolegów do wspólnej zabawy w plemiona, które komunikują się na odległość za pomocą umówionych sygnałów muzycznych. Ułóżcie na bębenkach krótkie rytmy, nadajcie im sens słowny, następnie wystukajcie je w „rytmicznej rozmowie”. Oto przykłady:

Uwaga, zagrożenie!

Obcy na wyspie!

Zapraszamy na ucztę!

Ze względu na źródło dźwięku instrumenty perkusyjne dzielimy na:

- **idiofony** (instrumenty samobrzmiące), w których źródłem dźwięku są drgające ciała sprężyste, np. płytki, rury, metalowe języczki,
- **membranofony**, w których źródłem dźwięku jest napięta błona – membrana, np. bęben wielki, bongosy.

Instrumenty perkusyjne można podzielić na:

- instrumenty o **nieokreślonej wysokości dźwięku** (niemelodyczne) to np. trójkąt, marakasy, talerze, tamburyn, kastaniety, klawesy, drewnienko akustyczne, bębenek,
- instrumenty o **określonej wysokości dźwięku** (melodyczne) to np. dzwonki chromatyczne, ksylofon, marimba, metalofon, dzwony rurowe.

Mówiący bęben

Efekty akustyczne wydobywa się z instrumentów perkusyjnych w różny sposób, np. przez potrząsanie, pocieranie, uderzanie dłonią, pałeczkami, częściami instrumentu. Grając na nich, zawsze pamiętaj o poprawnym trzymaniu instrumentów i właściwym wydobywaniu z nich dźwięków.

Instrumenty niemelodyczne

dewienko
akustyczne

kastaniety

janczary

tamburyn

marakasy

bębenek

talerze

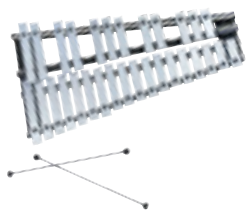
trójkąt

Ciekawe!

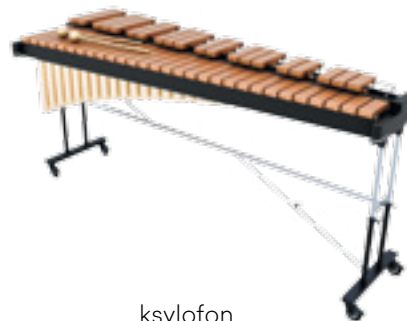

Do grupy membranofonów należy kocioł, który jako jedyny ma specjalny system umożliwiający dostrojenie go do określonego dźwięku. Jest więc wyjątkowym membranofonem, bo o określonej wysokości dźwięku. Wykorzystuje się go najczęściej w orkiestrze symfonicznej. Perkusista zawsze przed rozpoczęciem koncertu musi dostroić kocioł do określonego dźwięku tonacji utworu, np. symfonii. Istnieją również samodzielne kompozycje przeznaczone na grupę kotłów. Aby móc wykonać utwór oparty np. na czterech różnych dźwiękach, każdy kocioł należy dostroić do innego dźwięku.

Instrumenty melodyczne

dzwonki
chromatyczne

ksylofon

wibrafon

marimba

dzwony rurowe

Edward Grieg
W grocie Króla Gór z I suity
Peer Gynt

W końcowej części utworu *W grocie Króla Gór* spośród instrumentów orkiestry wyróżnia się głośne brzmienie instrumentu perkusyjnego. Rozpoznaj, jaki to instrument.

Józef Haydn
Allegretto z II części
Symfonii nr 100
G-dur Wojskowa

Symfonia zyskała miano *Wojskowej* dzięki użyciu w niej dość głośnego, jak na owe czasy, instrumentarium. Obok dużej grupy instrumentów dętych w orkiestrze znalazła też miejsce rozbudowana sekcja instrumentów perkusyjnych. Rozpoznaj je po brzmieniu.

Instrumenty perkusyjne pochodzą z wielu stron świata. Dziś są powszechnie wykorzystywane w różnych typach orkiestr, a także w mniejszych zespołach muzycznych, w których czasem stają się „bohaterami” koncertu.

4. Posłuchaj wybranych fragmentów utworów orkiestrowych, zwracając uwagę na brzmienie instrumentów perkusyjnych.

Link do wiedzy

Podstawowy zestaw perkusyjny

Czy mieliście kiedyś okazję obserwować perkusistę w czasie gry? Jego ręce wystukują pałeczkami różne rytmy na talerzach, stojącym tomie, werblu czy tom-tomach, a nogi za pomocą ruchomego pedału wybijają rytm na hi-hacie i basowym bębnie. Koordynacja ruchów rąk i nóg wymaga od muzyka wielogodzinnych ćwiczeń.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosa 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

880317